

9. Овечкин В.А. Общие положения методики расследования преступлений, скрытых инсценировками. Харьков : Харьков. юрид. ин-т, 1975. 64 с.

10. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 179. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

11. Довідник з кримінально-процесуальних питань для надавачів безоплатної первинної правової допомоги / Касько В., Лісова Ю., Мітько В. Рада Європи : Прецедент, 2017. 36 с. URL: <https://rm.coe.int/handbook-on-criminal-proceedings-for-primary-legal-aid-employees-provi/168078209c>.

УДК 343.98:343.431

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-2.40>

ФАРИМА М.М.

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ АБО ІНШОЇ НЕЗАКОННОЇ УГОДИ ЩОДО ДИТИНИ

WAYS OF COMMITTING CHILD TRAFFICKING OR OTHER ILLEGAL AGREEMENT AGAINST A CHILD

У статті наголошено, що спосіб як елемент криміналістичної характеристики є переважно повноструктурним елементом, що містить увесь комплекс дій злочинців із підготовки, вчинення та приховування слідів злочинного діяння, які охоплюються єдиним злочинним мотивом. Основним елементом підготовки до скоєння цього злочину є пошук потенційних потерпілих, тобто дітей, щодо яких в подальшому можливо вживати заходи, спрямовані на отримання наживи під час усиновлення або удочеріння, використання у жебрацтві, донорів внутрішніх органів, зйомки відео і фотоматеріалів порнографічного характеру тощо. Звичайно, дитина може бути використана і для примусової праці або сексуальної експлуатації. Пошук потенційних потерпілих може здійснюватися шляхом: цілеспрямованого пошуку; висунення різноманітних пропозицій або створення відповідних умов та ситуацій, за яких ці особи, зокрема й неповнолітні, самостійно звернуться до суб'єктів злочинної діяльності. Типовими способами вчинення є усиновлення (удочеріння) задля наживи; усі форми сексуальної експлуатації; використання в порнобізнесі; втягнення у злочинну діяльність; використання у збройних конфліктах, виконання дітьми бойових завдань, примусова праця або примусове надання послуг; вилучення органів; проведення дослідів; рабство. Крім того, проведений аналіз вивчених кримінальних проваджень показав, що торгівля дітьми здійснюється наступними способами: з використанням обману, шантажу, службового становища, або батьками, усиновлювачами; уразливого стану дитини; із застосуванням або погрозою застосування насильства; іншим шляхом (переконання, вмовляння тощо). Зроблено висновок, що дії, спрямовані на приховування торгівлі дітьми, можна згрупувати так: приховування слідів кримінального правопорушення може виявлятися у формі знищення засобів, документів та предметів, які застосовувалися під час учинення торгівлі людьми; виїзд із населеного пункту; приховування маршруту переміщення жертв; активний вплив на свідків, потерпілих щодо давання ними неправдивих свідчень чи відмови від них; давання неправдивих показань чи взагалі відмова їх давати; знищення або приховування необхідного обладнання, знарядь, засобів і матеріалів, спеціальної літератури, цифрової інформації, яке використовувалось у злочинних діях.

Ключові слова: діти, торгівля дітьми, незаконна угода щодо дитини, спосіб вчинення, розслідування, слідча (розишкова) дія, негласна слідча (розишкова) дія.

© ФАРИМА М.М. – здобувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності (Національна академія внутрішніх справ)

The article emphasizes that the method as an element of forensic characteristics is mainly a full-fledged element, which includes the whole set of actions of criminals to prepare, commit and hide traces of a criminal act, which are covered by a single criminal motive. The main element of preparation for the commission of this crime is the search for potential victims, i.e. children, for whom it is possible to take further measures aimed at making a profit by adoption or adoption, use in begging, internal donors, video and photographic pornography, etc. Of course, a child can also be used for forced labor or sexual exploitation. The search for potential victims can be carried out by: targeted search; making various proposals or creating appropriate conditions and situations in which these persons, including minors, will independently address the subjects of criminal activity. Typical ways of committing are adoption for profit; all forms of sexual exploitation; use in the porn business; involvement in criminal activity; use in armed conflicts, combat missions by children, forced labor or forced provision of services; removal of organs; conducting experiments; slavery. In addition, the analysis of the studied criminal proceedings showed that child trafficking is carried out in the following ways: using deception, blackmail, official position, or parents, adoptive parents; vulnerable condition of the child; with the use or threat of violence; in another way (persuasion, persuasion, etc.). It is concluded that actions aimed at concealing trafficking in children can be grouped as follows: concealment of traces of a criminal offense may take the form of destruction of means, documents and objects used in human trafficking; departure from the settlement; hiding the route of movement of victims; actively influencing witnesses who are victims of giving or denying false testimony; giving false testimony or refusing to give it at all; destruction or concealment of necessary equipment, tools, means and materials, special literature, digital information used in criminal acts.

Key words: *children, trafficking in children, illegal agreement on a child, method of commission, investigation, investigative (investigative) action, covert investigative (investigative) action.*

У сучасному світі торгівля людьми є одним з найбільш бруталних та масових порушень прав і свобод людини. Глобалізація у світовому масштабі, зростаюча взаємозалежність та взаємопов'язаність держав, нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих регіонів світу спричинили небачене донині поширення такого ганебного й антигуманного явища. Використання з комерційною чи особистою метою послуг найбільш незахищених категорій – дітей визано одним з найнебезпечніших видів кримінального бізнесу, масштаби розповсюдження якого у більшості країн викликають занепокоєння національних урядів, стурбованість широких верств населення та міжнародної спільноти.

Відповідно до результатів емпіричного дослідження, також можна дійти висновку, що майже всі способи вчинення торгівлі дітьми є повноструктурними. Отже, спосіб злочину – це дії злочинця, що законно проходять чотири фази розвитку: інформаційно-пошукову (розвідувальну), підготовчо-організаційну, діяльнісно-операційну та забезпечення приховування слідів злочину [1, с. 8].

Спосіб підготовки до вчинення злочину: розроблення плану вчинення торгівлі людьми; підбір учасників і розподіл ролей між ними (у разі вчинення групою); підбір способу вербування особи; пошук та вербування осіб, які можуть бути потенційними постраждалими; створення вебсайтів та агенцій для пошуку моделей та фотомоделей; створення вебсайтів, шлюбних агентств для вербування потенційних постраждалих; створення вебсайтів та агенцій під вивіскою ескорт-служб; створення вебсайтів у вигляді сайтів знайомств; створення вебсайтів наповнених у вигляді пропозицій по працевлаштуванню; розміщення оголошень на електронних дошках оголошень, де вказують характер майбутньої роботи; розроблення плану вчинення торгівлі людьми створення вебсайтів та агенцій, що пропонують подорожі чи навчання за кордоном, які займаються оформленням та видачею необхідних для виїзду за кордон документів; оформлення документів для перебування потерпілих на території країни призначення; налагодження зв'язків з потенційним покупцем; виготовлення незаконних закордонних паспортів або викрадення закордонних паспортів у подальшому для здійснення підробки; налагодження корумпованих зв'язків з посадовими особами державних органів; добір способів для переміщення потерпілих через державний кордон України (час, місце тощо); налагодження контактів зі сутенерами за межами кра-

їни; вибір способу оплати; підбір способу спілкування між потерпілою стороною та торговцями людьми; підшукування приміщень (оренда) для утримання, облаштування, в яких здійснюється вербування, переховування, проживання або експлуатація жертв; підготовка засобів маскування; підготовка алібі [2, с. 8].

Для скоєння вказаних злочинів також характерні наявність декількох взаємопов'язаних між собою етапів злочинної діяльності та їх ретельне планування, обов'язковими елементами якого є: підшукування осіб, які з огляду на вік та зовнішні (фізичні) дані можуть бути використані для продажу (68,7 % респондентів); підшукування поза межами України за участю іноземних громадян «ринків збуту» для продажу потерпілих (58,8 % респондентів); вибір способів для переміщення потерпілих через державний кордон України – законних (за дійсним паспортом, іншими необхідними документами) або незаконних (за підробленими документами або нелегально, взагалі без будь-яких документів) (43,6 % респондентів); налагодження коруптованих зв'язків із посадовими особами державних органів, які займаються оформленням та видачею необхідних для виїзду за кордон документів, а також здійснюють безпосередній контроль за переміщенням громадян через державний кордон України; (41,4 % респондентів); вибір способу оплати поставленого таким чином «товару» (40,2 % респондентів).

Також підготовка до вчинення торгівлі людьми може включати цілий комплекс взаємообумовлених дій: підбір осіб, які мають необхідний злочинний досвід чи міжнародні зв'язки; створення організованої злочинної групи, злочинної організації, яка має на меті вчинення злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми; ретельне планування вчинення злочину; розподіл ролей між учасниками; утворення різноманітних фірм із працевлаштування, туристичних послуг, спонсорської, медичної діяльності; підшукування та вербування так званих «жертв» – осіб, які з огляду на вік, зовнішні дані, стан здоров'я можуть бути використані для продажу чи іншої незаконної передачі; налагодження коруптованих зв'язків з посадовими особами державних органів, які займаються оформленням та видачею необхідних для виїзду за кордон документів, а також здійснюють безпосередній контроль за переміщенням громадян через державний контроль України; дії із забезпечення переміщення через державний кордон України громадян: підготовка необхідної додаткової супровідної документації (довідки про стан здоров'я; документи для усиновлення (удочеріння) дитини тощо); дії з безпосереднього переміщення потерпілих через державний кордон України – законного (за дійсним паспортом, іншими необхідними документами) або незаконного (за підробленими документами або нелегально, взагалі без будь-яких документів); підшукування поза межами України за участю іноземних громадян «ринків збуту» для потерпілих з метою їх подальшої експлуатації, а саме: використання в порнобізнесі, примусовій праці або примусовому наданні послуг, рабстві або звичаях, подібних до рабства, підневільному стані, залученні в боргову кабалу, вилученні органів, проведенні експериментів над людиною без її згоди, усиновленні (удочерінні) з метою наживи, примусовій вагітності, втягненні у злочинну діяльність, використанні у збройних конфліктах тощо; продаж чи інша незаконна угода щодо передачі людини; розроблення заходів з приховання слідів злочину, а також плану протидії розкриттю злочину за умови його виявлення тощо [3; 4; 5].

Типові способи скоєння злочину:

– усі форми сексуальної експлуатації. Потерпілі від цього різновиду злочину піддаються сексуальній експлуатації, під якою варто розуміти експлуатацію людини у сфері проституції, що передбачає надання платних сексуальних послуг, або в суміжних сферах (наприклад, у сфері розпусних дій із дітьми, надання разових сексуальних послуг ув'язненим і деяким іншим особам, спільного мешкання з метою систематичного отримання сексуального задоволення тощо). Вербування може здійснюватися як під прикриттям статусу суб'єкта підприємницької діяльності (модельного, шлюбною або туристичного агентства, агентства за працевлаштування) [6, с. 111], так і шляхом «усної агітації» вигідності роботи за кордоном і пропонуванням допомоги в організації виїзду друзями потерпілих, їх знайомили і навіть родичами, які, по суті, є першою ланкою «работоргівельного» ланцюга. Середній вік потерпілих становить 15-25 років. Розслідування злочинів даної групи кримінальних правопорушень має свої особливості, які обумовлені специфічним видом експлуатації, а також наявністю, з одного боку, провокуючої, віктимної поведінки жертв, а з іншого – глибокої психічної травми, завданої систематичним застосуванням насильства [7; 8];

– використання в порнобізнесі. Доставка батьками (опікунами, вчителями) за винагороду дітей у фото студії для зйомки відео- і фото- матеріалів порнографічного характеру. У цьому випадку експлуатація виражається у використанні тіла і зовнішності дитини для виготовлення з метою розповсюдження або збуту предметів, що є носіями текстової або графічної інформації,

яка спрямована на збудження статевої пристрасті способом цинічного, безсоромного, грубо натуралістичного або протиприродного відображення статевого життя людей. Жертвами таких злочинів, як правило, стають діти, які залишаються без контролю з боку батьків або батьки яких зловживають спиртними напоями чи наркотиками. Як свідчить аналіз слідчо-оперативної практики, виявлення ознак учинення торгівлі людьми за даною формою пов'язано із викриттям злочинної діяльності нелегальних приватних студій, фотолабораторій, які займаються виготовленням, збутом і розповсюдженням порнографічних матеріалів (ст. 301 КК України). Якщо під час розслідування буде встановлено факт використання у зйомках неповнолітніх за згодою і сприяння їхніх батьків або опікунів, учителів чи інших осіб, авторитет яких дає змогу керувати діями дітей, вирішується питання про початок досудового розслідування за ознаками торгівлі чи іншої незаконної угоди щодо людини [9];

- примусова праця або примусове надання послуг;
- рабство;
- залучення в боргову кабалу;
- вилучення органів. Видалення з організму людини її складової частини, яка має певну будову і спеціальне призначення (орган зору, серце, легені, печінка, нирки, підшлункова залоза з 12-палою кишкою, селезінка тощо);

- звичаї, подібні до рабства, підневільний стан;
- проведення дослідів над людиною без її згоди;
- усиновлення (удочеріння) задля наживи. Оформлене спеціальним юридичним актом прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки для її наступного використання у: жебрацтві, сексуальній експлуатації, занятті азартними іграми, подальшому укладенні щодо неї договорів купівлі-продажу, міни та інших, які передбачають фактичну передачу права власності;

- примусову вагітність або примусове переривання вагітності. Використання репродуктивної функції організму жінки шляхом природного або штучного запліднення без її згоди та подальше примушування жінки до виношування дитини або примусове переривання вагітності. Примушування до вагітності як вид експлуатації – це використання організму жінки та її репродуктивних функцій шляхом природного або штучного запліднення без її згоди та примушування до виношування і народження дитини [10]. Сьогодні в Україні й сусідніх країнах уже є випадки укладання угод щодо «сурогатного» материнства. Незважаючи на відсутність кримінальних проваджень на даний час (очевидно, злочин буде мати високу латентність), є підстави припускати, що такі злочини можливі у майбутньому. Звичайно, їх виявлення і розслідування буде мати особливості, які зумовлюються особистістю потерпілої та характеру вчинення щодо неї протиправних дій;

- примусове одруження;
- примусове втягнення у жебрацтво. Організація та примушування осіб до заняття жебрацтвом шляхом побиття, зґвалтування, навмисного заподіяння каліцтва, нанесення фізичних та/або психологічних травм та інших видів насильства. Дитину для експлуатації передають мати або батько, які користуються при цьому своїм правом вирішувати її долю. Жертвами даного різновиду торгівлі людьми стають, як правило, діти, факт народження яких не був зареєстрований батьками в органах державної влади (діти осіб без певного місця проживання, циган тощо), та діти, факт народження яких був зареєстрований, але які виховувались у малозабезпечених (часто багатодітних) сім'ях, де батьки зловживали алкоголем або вживали наркотичні засоби. Одержувати й експлуатувати дітей можуть члени злочинних угруповань, які організують кримінальний бізнес синдикатів жебраків у містах. Діти передаються ними, у свою чергу, дорослим жебракам, які співпрацюють із ними. Також одержувати дітей від батьків можуть особи, які є посередниками (рідко виконавцями) проведення нелегальних операцій з трансплантації органів дітей. По суті, замовниками таких злочинних дій є батьки дитини, якій потрібна операція. Особливість розслідування злочинів даної категорії обумовлені тим, що потерпілі діти, як правило, не усвідомлюють протиправність вчинених щодо них дій і потребують тривалого курсу лікування;

- втягнення у злочинну діяльність;
- використання у збройних конфліктах, тобто виконання особою бойових завдань;
- передача медичним персоналом пологових будинків новонароджених особам, які не можуть мати дітей унаслідок безпліддя, або для подальшого використання дитини як матеріалу для виділення стовбурових клітин. Виконавцями злочину даної категорії є персонал пологових будинків (або приватних медичних установ), який приймає пологи у жінки, повідомляє неправдиву

інформацію про смерть при народженні або про народження мертвого немовляти і передає дитину іншим особам за винагороду. У представленій схемі торгівлі дітьми беруть участь, як правило, головні лікарі медичних установ, їх заступники, завідувачі відділень і консультацій, головні акушери-гінекологи та інші посадові особи сфери медичного обслуговування. Пособницькі функції можуть виконувати співробітники відділень прозектур, перинатальних центрів, які підробляють або складають фіктивні документи про надходження трупа дитини та її поховання.

Особливість розслідування даних злочинів обумовлена необхідністю детального ознайомлення із регламентацією дій медичного персоналу закладів, співробітники яких були задіяні у злочині. Знання обов'язків цих осіб та особливостей документообігу в таких закладах надасть можливість, по-перше, встановити джерела доказів незаконності дім персоналу (підроблені або сфальсифіковані документи, місця, де труп дитини повинен був знаходитись, особи, які могли бути очевидцями незаконних дій), по друге, встановити системність незаконних дір з боку співробітників вказаних установ і їх спрямованість на підготовку, вчинення та приховування злочину;

– передача співробітниками дитячих будинків та інтернатів дітей через механізм усиновлення (удочеріння) особам із патологічними сексуальними потребами. Виконавцями даного різновиду злочину є посадові особи дитячих будинків та інтернатів, які під прикриттям рішення про усиновлення передають дитину за винагороду іншим особам. Факт усиновлення в даному випадку є способом встановлення контролю над дитиною з метою її експлуатації. Отримувати й експлуатувати дітей можуть особи з деформованою сексуальною орієнтацією, яка спрямована на задоволення статевої пристрасті шляхом вступу в статеві зносини з дитиною, в тому числі не природними способами, - педофіли, а також члени релігійних сект. Особливість розслідування торгівлі дітьми, вчиненої під прикриттям рішення про усиновлення (удочеріння), обумовлено тим, що ознаки цього складу злочину встановлюються в ході розслідування таких кримінальних правопорушень, як експлуатація дітей (ст. 150 КК України), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК України), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України), у вчиненні яких обвинувачуються батьки дитини;

– передача медичним персоналом психічно хворих людей або таких, що перебувають у тяжкому (без тями) стані унаслідок коми, паралічу, а також залежних від апаратів стимуляторів серця чи вентиляції легень для подальшої трансплантації їх органів або для проведення досліджень над ними. Особлива категорія потерпілих і характер експлуатації обумовлюють специфічне місце вчинення даного злочину - медичний заклад, а також наявність таких співучасників, як лікарі (медичний персонал). Потерпілими від таких злочинів можуть стати люди, які через свій уразливий, хворобливий стан передаються родичами або медичним персоналом лікувального закладу для проведення певних експериментів (випробування лікувальних препаратів, медичних приладів, біологічної зброї тощо). Звичайно, виявлення і розслідування таких злочинів буде мата специфіку, обумовлену особливостями потерпілих і характером експлуатації досліджень, які проводилися над ними. Очевидно, що специфічними будуть і сліди злочину ~ ознаки вилучення органів, проведення операцій, застосування певних препаратів тощо. Для їх виявлення і використання як джерел доказів потрібно буде залучення фахівців у галузі медицини, зокрема, при підготовці й призначенні судово-медичної експертизи;

– доставка та передача дітей для їх трудової експлуатації (виконання сільськогосподарських, будівельних та інших робіт). Специфіка цих злочинів полягає у вчиненні дій стосовно людини (вербування, розміщення, переховування, передача, одержання) з метою використання її фізичної сили та професійних умінь для примусової праці. Сутність трудової експлуатації полягає у примушуванні людини шляхом застосування до неї насильства чи під загрозою його застосування до праці, результати якої присвоюються або ними безоплатно користуються інші особи. Примусова праця може проявлятися у таких формах, як виконання певних робіт (фізична праця) і надання послуг і консультацій (інтелектуальна праця), використання у збройних конфліктах тощо.

Потерпілими від цього різновиду злочинів можуть бути безпритульні діти, які не мають постійного місця проживання, займаються бродяжництвом і, відповідно, не мають належного джерела доходів; інваліди і психічно хворі діти, які потрапляють у поле зору злочинців саме через свій уразливий стан [11].

Типові способи вчинення торгівлі людьми можуть поєднуватися з:

– вербуванням. Досягнення із людиною добровільної (наприклад, шляхом запрошування або умовляння особи, яка перебуває в уразливому стані) або вимушеної (наприклад, шляхом шантажу, погрози застосування насильства) домовленості на її подальшу експлуатацію або на вчи-

нення певних дій щодо неї, таких як переміщення, переховування, передачу іншій особі. Вербування є закінченим з моменту досягнення домовленості із особою, яку вербують для експлуатації;

– переміщенням. Дії, спрямовані на зміну місця її перебування. Зазвичай, переміщення здійснює вербувальник, але це можуть робити й інші особи. Найчастіше воно пов'язане з перетинном кордону, але може відбуватись і всередині країни;

– передачею або одержанням дитини. Вчинення дій, пов'язаних із переходом контролю над людиною від однієї особи до іншої. Наприклад, вербувальник або перевізник передає людину особі, яка її експлуатуватиме;

– переховуванням. Обмеження фізичних контактів людини з іншими особами, особливо із представниками правоохоронних органів, що може проявлятися і у наданні приміщення для перебування, і у примусовому позбавленні волі;

– насильством, небезпечним для життя або здоров'я дитини, або з погрозою застосування такого насильства;

– насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства. Заподіяння легкого тілесного ушкодження, яке не призвело до короточасного розладу здоров'я або короточасної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання ударів, побоїв, обмеження чи незаконне позбавлення волі за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння). Заподіяння особі легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкі тілесні ушкодження, а також інші насильницькі дії, які не призвели до вказаних наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я в момент заподіяння [2, с. 14];

– спричиненням тяжких наслідків (тяжка хвороба (СНІД, серйозна психічна хвороба тощо); заподіяння потерпілому важкого тілесного ушкодження; спричиненням тяжких наслідків; вбивство потерпілого, його самогубство чи зникнення безвісти; самогубство чи тяжка хвороба його батьків тощо).

Типові способи вчинення торгівлі людьми можуть вчинятися з використанням:

– примусу. Насильницька поведінка людини поєднана з метою спонукання потерпілого до певної поведінки;

– шантажу. Психічне насильство, що полягає у погрозі розголосити відомості, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти у таємниці;

– матеріальної чи іншої залежності потерпілого. Єдиним чи одним із основних джерел існування дитини є матеріальна допомога суб'єкта злочину, зокрема перебування першого на утриманні останнього. Інша залежність – це залежність від опікуна тощо;

– уразливого стану дитини. Фізичними властивостями (неможливість чинити опір незаконним діям через фізичну хворобу чи інші фізичні вади, перебування у стані сну тощо);

– обману. Умисне введення в оману іншої особи або підтримуванні вже наявної у неї оманливої уяви шляхом передачі інформації, що не відповідає дійсності, або замовчування про різні факти, речі, явища тощо щоби схилити цю особу до певної поведінки. Повідомлення неправдивої інформації щодо можливості працевлаштування за кордоном, умов праці, суми заробітку та можливості у будь-який час повернутися додому;

– викрадення. Відкрите заволодіння особою (коли остання або інші, треті особи, у присутності яких здійснюється викрадення, завідомо для винного розуміють значення вчинюваних ним злочинних дій); таємне заволодіння (вчинене за відсутності інших осіб щодо людини, яка не розуміє значення вчинюваних з нею дій у зв'язку з малоліттям, перебуванням у безпорадному стані тощо); заволодіння дитиною, вчинене шляхом обману чи зловживання довірою; заволодіння дитиною в результаті вимушено-добровільної передачі її винному під погрозою насильства над її батьком, усиновителем, опікуном, піклувальником, вихователем тощо, або під погрозою насильства над особами, близькими для останніх, або розголошення відомостей, що їх ганьблять, пошкодження чи знищення їхнього майна;

– підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію;

– службового становища, службовою особою. Якщо службова особа, яка своїми діями об'єктивно сприяла вчиненню злочину, усвідомлювала свою роль у вчиненні саме торгівлі людьми і використовувала при цьому своє службове становище.

Типові способи приховування злочину. Способи приховування злочинів В.О. Овечкін умовно поділяє на дві групи:

а) способи, спрямовані на перешкодження отриманню інформації про злочин (переміщення матеріальних джерел інформації про злочин; маскування матеріальних джерел інформації; знищення матеріальних, а подеколи й ідеальних (люди) джерел інформації про злочин; ухилення від явки до органу розслідування; відмова від дачі показань; недонесення);

б) способи, які перешкоджають отриманню інформації про злочин і спрямовані на надання завідомо неправдивої інформації (фальсифікація; інсценування; завідомо неправдиве повідомлення з метою приховування злочину; завідомо неправдиві показання) [12, с. 67; 13, с. 67–68].

На думку Ю.Б. Комаринської та О.І. Галагана, серед дій із приховування треба виокремити матеріальні (пов'язані з фізичним впливом на матеріальні об'єкти) і вербальні (словесні) [14, с. 15].

Загалом дії, спрямовані на приховування торгівлі дітьми, можна згрупувати так: приховування слідів кримінального правопорушення може виявлятися у формі знищення засобів, документів та предметів, які застосовувалися під час учинення торгівлі людьми; виїзд із населеного пункту; приховування маршруту переміщення жертв; активний вплив на свідків, потерпілих щодо давання ними неправдивих свідчень чи відмови від них; давання неправдивих показань чи взагалі відмова їх давати; знищення або приховування необхідного обладнання, знарядь, засобів і матеріалів, спеціальної літератури, цифрової інформації, яке використовувалось у злочинних діях.

Список використаних джерел:

1. Хірсіні А.В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насильницької організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 20 с.
2. Методика розслідування торгівлі людьми: альбом схем / О.В. Захарова, О.І. Гарасимів, О.М. Духенюк, А.І. Кунтій, С.І. Марко, Є.В. Пряхін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 112 с.
3. Щербаковська К.О. Криміналістична характеристика способів торгівлі дітьми та їх слідів. *Право і безпека*. 2012. № 14. С. 205–208.
4. Казміренко В.О. Насильство як спосіб вчинення корисливо-насильницьких злочинів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1 С. 250–253. URL: http://www.pap.in.ua/1_2015/74.pdf
5. Загамула В.В. Методика розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 242 с.
6. Пясковський В.В. Методи вербування і вивозу українських жінок до нелегального секс-бізнесу за кордон. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 8. С. 110–112.
7. Небитов А.А. Сексуальна експлуатація в Україні: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз: монографія. Київ: Освіта України, 2016. 464 с.
8. Мискова Г.М. Віктимологічні заходи запобігання сексуальній експлуатації дитини. *Право. UA*. 2019. № 3. С. 100–108.
9. Ємець О.М. Захист суспільної моралі від злочинних посягань : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 560 с.
10. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров та ін. / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. 4-те вид., перероб. та допов. Київ: Атіка, 2008. 375 с.
11. Методика расследования торговли людьми : учебное пособие / Хамдамов А.А. и др. Ташкент : Академия МВД Республики Узбекистан, 2015. 225 с.
12. Овечкин В.А. Общее положение методики расследования преступлений, скрытых инсценировками : дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1975. 176 с.
13. Ікаєв А.Р. Розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2020. 217 с.
14. Комаринська Ю.Б., Галаган О.І. Розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2013. 124 с.